

EVANGYÉLIOMI

PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-iknél 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utcza, 1078. sz. a. intézendők.

Előfizetési felhívás

az „Evangeliumi Protestáns Lap“ 1877-ik évi II-ik félelvi folyamára.

A magyar protestánsizmus s általában a keresztyénség igaz barátait tisztelettel kérjük fel e Lap támogatására; előfizetési ára félévre 3 frt, mely szerkesztőhöz posta-utalványon küldendő be. — A Lap alakja, iránya, szelleme marad az eddigi, kívánván az Ur Jézus Krisztusnak, az anyaszentegyház láthatlan fejének ügyét tehetség szerint, de hűségesen, továbbra is szolgálni

A presbyterián nagy gyűlésről részletes és terjedelmes tudósításokat fogunk hozni,

Debreczen, 1877. junius 15.

Balogh Ferencz

hittanszaki tanár, felelős szerkesztő s kiadó.

Tudósítás.

A presbyterián nagy gyűlésre Edinburghba tisztelt és szeretett hitrokaink körébe indulván, távollétem alatt e Lap vezetését ideiglenesen Dr. Márk Ferencz a vallástan rendkívüli tanára vállalta el. A Lapot illető mindenféle közlemény ezután is csak „az Ev. Prot. Lap szerkesztősége“ czim alatt intézendő.

Debreczen, 1877. jun. 21.

Balogh Ferencz,
szerkesztő.

A lelkészválasztás kérdése.

Egyházunkban egyik legfontosabb kérdés, ügy, mely reformálást követel: a lelkészválasztás kérdése.

Mindenki tudja, érzi, hogy a lelkészválasztás, úgy a mint jelenben van, megrabolja e tisztés állást az őt megillető tekintélytől. Hibás már maga a módozat, s e kívül annyira a korteskedés terévé sülyedett, hogy 100 közül alig van választás, legalább a nagyobb egyházakban, egy olyan, a hol itatás, pénz, vagy ígéretek, ne játszanák a főszerepet.

Mennyi eset, hol teljesen háttérbe szorul az érdem!

A legérdemesebb és tisztesebb egyén elől egy nagyhangú bonvivant üres fej, a szuperintendens elől egy házasságot ígérő káplán, elhalászsa az egyházkerület legtekintélyesebb egyházát.

A dolgon változtatni kell! Hogy miként, nézeteiket elmondták többen; igénytelen véleményemet elmondom én is.

Ott kezdem, hogy egyházunk megkövetelheti minden hittan-intézettől, hogy nem hittagadó, a bibliai hitet gúnyoló világiás üres fejjü, hanem hitszilárd, lelkes, komoly gondolkozású és egyszerű igényü, evangéliomhű s a menyire lehet jeles szónok papokat neveljen ref. egyházaink számára. A tanítványok, ha középszerű készütségük is, de vallásos emberek legyenek.

Az olyan pap, a ki nem a Krisztust prédikálja, azt a Krisztust a ki meghalt és feltámadott, s lön engesztelő áldozat a világ bűneiért (bár táalentomokkal legyen is megajándékozva): előttem nem jó pap, s annál veszedelmesebb, mentől tehetségesebb; ennél többet ér egy középszerű, de vallásos pap.

Azt is elismerem, hogy nem minden tudományos ember egyszersmind jó szónok is, és önképzés által sokan kipótolták iskolai mulasztásaikat.

Hanem azért igaz marad, hogy minden pályán a

szorgalmat és fáradságot jutalom, az érdemet elismerésnek kell követni. A melyik pályán ez nincs meg, azon munkálkodni nem tisztesség, azért fáradni nem érdemes.

Az iskolai szorgalmat méltányolnunk kell. Ha ezt nem tesszük: ferde irányt adunk az ifjuságnak, megsemmisítjük az önképzést, s kioltjuk ivadról-ivadra a tudomány világát. A ki jól és sokat tanult és tud, azt már az életbe kilépésnél többre kell méltatnunk, mint azt, a ki semmit vagy keveset tanult, semmit vagy keveset tud, a ki mindent tulajdonít az élet iskolájának, higgye el nekem, hogy az, a ki az iskolában nem vetett jó alapot: vagy iszonyu erőfeszítéssel kell hogy munkálkodjék, vagy épen sohasem fog célt érni a tudomány mezején.

Azt mondják, hogy az iskolában nem mindig igazságon osztályoznak. Nem tagadom, hogy mint mindenütt, az egyéni tetszésnek itt is nyílik tér; de kevés. Ki ér legtöbbet, kebelében azt a tanárnál, legalább az én időmben, jobban tudta az ifjuság s ennek kimondott véleményével szemben, legalább teljesen ellentétes állást foglalni el, egy tanárnak sem lehetett, vagy nem volt eszélyes.

Azt mondják: régen így volt, de most...

E pontnál, kiáltás bár önök reám, hogy „világtól elmaradt ember“ vagyok; de azért kimondom, a mi a szívemen fekszik... Nekem ez az akadémiai rendszer, abban a formában a mint itt divatba jött, nem tetszik. Ehhez a rendszerhez már a gymnasiumban kell az ifjuságot hozzá nevelni, a mit nem teszünk. Egyenesen bele dobjuk az ifjuságot a szabadság karjaiba. Mi, (az én időm sem régen volt) minden egy két hétben ismételtünk (revocatio), megtanultuk tehát, legalább azt, a mit a tanár tanított, tudtuk, kivittük az iskolából s megtartottuk mint compact egészet, volt alap s építettünk reá, az iskola falain kívül és belől, úgy és annyit, a mennyire idő és tehetség adatott. Most, szemmel látó tanuja voltam, hogy a tanár óráján regényt olvas a theologus, időközben el-elrándul ürügygel és a nélkül, eszeágában sincs hamarabb kezébe venni a tantárgyat, mint mikor következik az idő, hogy „colloquálni“ kell, négy vagy hatszem közt, s nem vizsgát ad, a melyre mi ugyancsak készültünk, s a mely öröm, jutalom vagy bünhődés napja volt; s a tanár is kimutatta képességét, osztályzatát megkapta.*)

No de ez nem tartozik ide; én bűnnek tartanám kétségbe vonni, hogy minden tanár igazságosan osztályoz, „a revocatiókkal nem vesztegetjük az időt, az ifju többet tanulhat, s így, a méltánylásnál, az ítéletnél mértéket és pedig nagyobb mértéket alkalmazhatunk. Az osztályozás tehát itt is érvényben van.

Minden pályánál szükséges a főlebbmenetel, így kell

*) Több oknál fogva a tanulási szabadságnak adok előnyt, ez önállóbb egyéneket képez... mindkét rendszerben tanulni kell... eredmény úgy leend s az újabbnál több az előny. Szerk.

hogy legyen a papi pályánál is, hogy legyen ösztön a továbbképzésre, munkálásra, és lehessen első az életben az, a ki az iskolában utolsó volt.

Nem tagadom, hogy a szép szónoklat sokat tesz, igen sokat. A rossz szónok szájában altató, unalmas a legszebb, leglelkesebb beszéd.

Csak hogy nem mind arany a mi fénylik.

Aztán ki itéli meg, hogy ki a jó szónok. A nép, a mely nem ért hozzá. Vagy a hatásból ítéljük meg? Hagyjunk békét annak! Mindnyájan ismerjük és megmosolyogjuk az izetlen „sirató predikáció“-k hatását.

Eltértünk az előadás egyszerű, komoly, méltóságos nem kiabáló, hadonázó, csak buzgóságban lelkes előadástól; művészetet akarunk csinálni a prédikálásból... Pár év előtt egy nagyhirű fényes egyházba megválasztottak papnak, az értelmiség teljes mellőzésével, egy fiatal szónokot, kiről azt mondják, hogy annyira korlátolt kapacitás, hogy beköszöntőül egy kinyomtatott egyházi beszédet mondott el betűről-betűre, melyből botrányfegyvert kovácsolt az ellenpárt. De ezen ifju pályatársat a város polgársága „aranszáju pap“-nak nevezi most is. Utam arra vitt, örvendtem az alkalomnak, hogy meghallgathatom, s mit találtam: egy szent színészt!

Elégnek tartom, ha valaki értelmesen, tiszta hangon s érzéssel előadja egyházi beszédét, úgy mint beszélni szokott az életben; ez a legszebb és leghatásosabb — prédikálás.

Itt tehát a qualificatióra nem fektetnék nagy súlyt. Papválasztási tervem, a mondottakból kifolyólag következő: Elosztanám (némileg az erdélyi és hollandi rendszer mintájára) az egyházakat nem három hanem csak két osztályra, első és másod osztályu egyházakra. A már szolgáló lelkészek és a két vizsgát letett szolgálatban levő segédlelkészek közt nem tennék semmi különbséget, minden esetben egyenlő váltszthatási jogot adva, első és másod osztályra osztanám — készültségük tehát okmányaik szerint — a papokat is.

Első osztályba tartoznának azok, a kik a papi tudományokat kitünő vagy jeles osztályzattal végezték, adták meg a papi vizsgákat, kik külföldi egyetemeket látogattak, s ottani tanulásokat, önképzésüket, irodalmi munkássággal vagy bizonyítványokkal képesek kimutatni, továbbá azok, a kik bár csak „I. osztályu“ vagy „jó“ (a régi primae classis) osztályzattal léptek ugyan az életbe, a munkatérre, de valamely 2-ik osztályu egyházban már 10 évet sikerrel, buzgósággal, hiven és feddhetetlenül munkálkodtak.

A második osztályba azok tartoznának, kik csekélyebb azaz csak I. osztályu osztályzatot nyertek az iskolában és a vizsgákon, ők megválaszthatók lennének a II-ik osztályzatban. E rendszerrel lenne ösztön a haladásra is,

a mennyiben ott lenne mindenki előtt a tér, hogy jövedelemre kisebb vagy másod osztályu egyházból nagyobb díjazásu vagy első osztályu egyházba léphessen; de másfelől jutalmazva lenne az érdem és tudomány is.

A választás további módozatára nézve a kijelölési rendszert tartom leghelyesebbnek; de a kijelölés jogát nem adnám egy ember kezébe, hanem minden egyházkerületben, magok a lelkészek által három évre választandó tiztagu tanácsra ruháznám. E tanács 5 világi, 5 egyházi személyből állana, elnöke lenne a szuperintendens.

E tanács és a megürült egyház presbyteriuma közös megállapodás után jelölne ki három egyént a lelkészeknek az illető egyházat megillető osztályából. A ki magát kijelöltetni akarja, okmányaival írásban jelentené magát a szuperintendensnél.

Az egyház pedig presbyteriumán kívül, csak arra az esetre és titkos szavazattal, minden száz lélek után választana 10 bizalmi férfit, kiket a választást vezető esperes, meghatározandó esküformával, a választást megelőzőleg felesketne, hogy minden érdeket félre téve, meggyőződése szerint, egyedül az egyház javára és Isten dicsőségére tekintve, fog választani a kijelölt három egyén közül.

Ezáltal a választásnak ünnepélyességet adnánk, nem lenne megszüntetve a nép választási joga, tekintélyben emelkednék a presbyterium és a lelkész, s megszűnnének a választási visszaélések.

Ez az én tervem vázlatban, czélja tárgyat adni a gondolkozásra.

Még égyet ohajtok, azt, hogy papválasztási törvényeink mielőbb egy alkotmányozó zsinat által úgy alakíttassanak, hogy azok az egyesült Magyar-Erdélyország 5 ref. egyházkerületében érvénynyel birjanak.

Nemki Demit.

Mill Stuart logikája és a metaphysika.

Mill logikájának czime a következő: „A deductiv és inductiv logika rendszere, mint a megismerés elveinek és a tudományos kutatás módszerének előadása“ (magyarra fordítja Szász Béla, megjelent az első és a második kötet, Budapest, Ráth Mór, Franklin-társulat. 1873—1877.)*

Ezt a czimet nem kell úgy érteni, mintha Mill akaratában csak az lett volna, hogy előadja a logika egyik részét vagy az általános logika valamely alkalmazását. A bevezetés nem hagy semmi kétséget a felől, hogy Mill szándéka az általános logika fejtegetése volt. Más kérdés, hogyan hajtotta végre ezen szándékát. Jelen cikk általában szolgáljon ennek kiderítésére. De ennyi mindjárt világos: ha a magyar kiadás czime folytán valaki azt várja, hogy Mill felfogása szerint az általános logiká-

hoz mulhatatlanul tartozik a megismerés elveinek tárgyalása, a mely felfogás az enyim is: nagyon csalódik.

Igaz, hogy Mill határozottan ellenmond azon iskolának, a mely a megismerés elveit a logikából kirekeszti és a metaphysikába utasítja, azon iskolának, a mely a logika egész feladatát a gondolkodás bizonyos „alaki törvényeinek“ tárgyalásában teljesítve látja, és a melynek képviselői Angliában a többek közt Hamilton Vilmos és Whately érsek. Azt mondja Mill a bevezetés végén: „A logika fentebb előadott meghatározása és feladata éles ellentétben áll azon bölcsészeti iskolával.“ De ezen bevezetésben ép oly határozottan kijelenti, hogy az ő logikájának a megismerés elveihez semmi köze: „Az alapigazságokkal vagy megismerésünk végpraemissáival, számokkal és nemeikkel, fölkeresésök módjával és azokkal az eszközökkel, melyek által megkülönböztethetők, a logikának — a hogy t. i. éne tudományt értelmezem — legalább közvetlenül, semmi dolga“ (I. 7.). Jobban nem hazudtolhatja meg egy író a maga művének címét. Vagy inkább: van még egy jobb hazudtolási mód: ha a formaszerinti hazudtolást nyomban követi a tett.

Mill themájának előcsarnokából annak tulajdonképi teremébe lépén, akármit könnyebben hihetnénk, mint azt, hogy a logikában vagyunk; példának okáért sokkal valószínűbbnek látszik, hogy holmi nyelvtani észrevételeket hallgatunk, mintsem logikaiakat. Halljuk, mint van szó „a nevekről“, mint jelentetik ki, miszerint „e munkában a nevekről mindig úgy lesz említés téve, mint maguknak a dolgoknak neveiről“ (I. 31.). Ezen eljárás mindenütt szabad lehet, talán mindenütt egészen úgy lehet „a nevet“ használni, mondjuk egészen úgy lehet beszélni, mintha a nyelv és a tárgy közt nem volna semmi, mintha közbe nem esnék a tárgyak valódi képviselője, róluk való tulajdonképi gondolkodásunk, képzelésünk rendszere. De a logikában ez úgy nem szabad, azon egyszerű oknál fogva, mert a logika szempontja sem „a dolgok“, se „a dolgok nevei“, hanem épen a gondolkodás, a mint eredetileg és tulajdonképen képviseli a tárgyakat az ember szellemében. Mill tehát itt is átugorván „a nevekről“ „a nevek által megjelölt dolgokra“, azzal, távol attól, hogy a megismerés végelveit kutatná, magában a logikában egészen átugrik a logikán. Legfőlebb a nyelvtani „név“ bitorolja elég szerencsétlenül a logikai fogalom szerepét.

Hiába kísérli meg Mill ily körülmények közt újra meg újra „a nevek által megjelölt dolgok“ osztályozását, vagy egy ontológiának összeállítását. Ez csak annak sikerülhet, ki a dolgok megismerésének gyökeréig bir hatolni. Minden más ontologikusnál, ki a dolgok osztályozására vállalkozik, könnyen megtörténhetik, hogy kitörüli vagy az egyik vagy a másik tárgyat a létezők sorából.

De kérdjük általában, miután Mill a dolgok megismerésének alapelveire nem akar bebocsátkozni, minő czim alatt akarja a létező dolgokat osztályozni, az általános logikában ontológiát előadni? Jogosan jóformán ezt nem teheti, s így már mutatkozik, hogy a Mill-féle materialismus a levegőben függ.

Mill vélt általános logikája egy különös materialismus.

Nézzük.

Mill sokkal udvariasabb, mintsem hogy egyenesen kimondaná, hogy a materialismus igazság, minden más metaphysika, mondjuk egyszerűen, minden metaphysika pedig hamis. Ő nem

*) Tudunkkal magyar lapjainkban, sőt másutt is, nem igen jelent meg ily beható bírálat e műről. Sajnos, hogy ily nagy gondolkodója századunknak, mint M. S., legkedvezőbb esetben csak kételkedést ömleszt a vallás örök rendeltetésünk láttávolába. Szerk.

tagadja az istenség létezését. Ő csak azt mondja, hogy ezen létezés az emberi ész alapigazságaitól függ, a melyeknek „helye a tudomány egy más — és pedig jól elkülönített — szakában van, melyet sokkal inkább megillet a metaphysika neve.“ Ő csak arra nem érzi magát hivatva, hogy metaphysikai okokról véleményt nyilvánítsa. Ő csak a lehető legtávolabb tartja magát egész logikájában a metaphysikától. A legvégső elvekhez a logikának semmi köze nem volna. (I. 79. II. 38. 433.)

De ha ez nem annyit jelent, hogy metaphysika valóságosan egyáltalában nincs, és hogy az igazságot és az igazság alapelveit csupán azon téreken lehet kutatni és megtalálni, melyeknek realitását a materialismus méltóztatik engedni, de azokon kétségkívül lehet; ha nem e szempontból tekintjük meg Mill logikáját: nem egy tétel, nem egy tárgy abban való szereplése merőben megfoghatatlan marad.

Igy az inductióról szóló „harmadik könyvben“, mely az egész mű mintegy harmadát képezi, a természetrajz mellett természettan tétel, melyek emelkednek első rangu jelentőségre. Az okozatiság természetani fogalmát szerző nemcsak említi, nemcsak a szempontok egész sora alatt vizsgálja meg, hanem láthatólag igyekszik, hogy ezt a fogalmat egészen a kimerítésig tárgyalja. Beszél a természet törvényeiről, tapasztalati törvényekről, az okok összetételéről, a növekedő eredmények és az okok folytonos hatásairól stb. Az okozatiság természetani fogalmának a logikában való kimerítése — alig megfogható ötlet, ha föl nem tesszük, hogy írónk ilyen természettanban egész bölcsességét akarja napfényre hozni, mely bölcsesség az okozatiságnak éppen annyi tért enged, mint a természettan, de tovább egy tapodtat sem. Ez a felfogás pedig a materialismus. Mert ez is a materialismus is absolut physika, azaz olyan physika, a mely a kizárólag uralkodó világnézet volna.

Igy már megfoghatjuk, hogy Mill nemcsak kifejti a maga positiv nézeteit az okozatiságról lehető legnagyobb terjedelemben, hanem hasonló negativ eljárása is. Ugyanis nem kisebb mértékben hallatja ostromló ágyui dörgését az okozatiságról való ometaphysikai elmélet ellen, „melyet a legutóbbi néhány év folyamán több oldalról föllevenítettek s mely mai napság több életjelt ad, mint akármelyik elmélet az okozatiságról, a melyik ellenkezik a fentebbi lapok során előadott elmélettel“ (II. 39.). Azon pusztán tény, hogy Mill valamely metaphysikai elméletet mint metaphysikait támad meg, hogy arra oly elméletet szemel ki, a melyet a legelterjedtebbnek hisz: elégséges volna megismerni, melyik táborban harcol Mill. Elégséges volna, akár osztoznunk mi is a megtámadott nézetben, akár nem. Van is benne elég, a mi egyetemes elfogadásra nem számíthat. De meg kell vallani, hogy Mill elég ügyesen kiszemelte az ellenfél részén azon pontot, a melynek megtartásától annak egész sorsa függ.

A Milltől megostromlott nézet velejét úgy fejezhetjük ki, hogy ennek értelmében az emberi akarat hatásai aránytalanul jobban képesek az ok fogalmának forrásául szolgálni, mint akár melyik egymásutánja azon jelenségeknek, melyek tisztán csak a külérzék látványaiból vannak véve. Világos, hogy ezen nézet elfogadása nélkül nem létezhet metaphysika, már ha itt metaphysika alatt értünk minden vallási vagy bölcsészeti rendszert, mely szerint létezik egy mindenütt jelen lévő és ható szellem (isten, az absolut idea, a panpsyche stb.) Mert honnan vegyük az előzményeket az ilyen szellem létezésének bizonyítására, ha csak nem az emberi szellem létezése és működéséből; ha nem

tudjuk bizonyítani, hogy ezen létel és működés szolgál azok fogalmának alapjául, nem pedig valami más, teszem a nappal és éjjel változatlanul egymást követő fellépése? A metaphysikusnak el kell tehát ismerni, illetőleg bizonyítani, hogy az emberi szellem működésének jelleme, a természeti jelenségek kimagyarázásának elvéül elfogadva, több előnyt ígér, mint olyan fogalom, a mely a szellemi hatás természetének föltétlen kizárása mellett képeztetik. A ki pedig, mint Mill, azt állítja, hogy szellemünket semmiféle tekintetben nem ismerhetjük jobban mint az ugynevezett külvilágot: az tagadja a metaphysikát, az materialista.

Vegyük továbbá a következő tételeket:

„Érző lények érzései, vagy lehetsége ily érzéseinek, — ezek azok az egyetlen dolgok, a melyeknek létezése a logikai inductio tárgya lehet.“

„Hogy kísértetek, egyszarvuak, tengeri kigyók léteznek: tökéletesen be volna bizonyítva, mihelyt valóban ki volna mutatva, hogy bár csak egyszerral láttak ilyeneket.“

„Mihelyt tehát csak a puszta létezésről van szó: a z inductiv logikának nem kell csomókat oldozgatni.“ (II. 433. 434.)

Mindaz megfoghatatlan absurdumnak látszik. Hisz itt nyíltan vallatnak a létezők megismerésének elvei; hát hogyan biztosította Mill, hogy ezek nem a logika tárgyai, hanem a metaphysikáé? Vagy ha mégis a logika tárgyai, ugyan miért szorították a logika kizárólag oly különös dolgokra mint érző lények érzései vagy ilyenek pusztán lehetsége is? És mily csudálatos dolog! a létezés megismerésének elvei nemcsak egyszerre a logika tárgyává válnak, hanem a kérdések ezen kérdése a logika előtt igazi gyermekjáték volna, oly feladat, melynek mondására alig hogy kinyilik a száj, már meglep a kész felelet? De tekintetbe kell venni, hogy itten arról van szó, hogy milyen lényeket milyen föltételek alatt tart a physika létezőknek, és hogy szerző csakis ezen tárgyak létjogát ismeri el, de egyebekét nem — egészen a materialismus módja és rendje szerint. A physika a dolgok létezésére nézve csakugyan nem kíván mást mint azt, hogy egy hiteles személy azon dolgot valahol biztosan látta legyen. Többé nem törődik a létel kérdésével, és a sensualistikus materialismus, minden megismerést érzéki érzésekre olvasztván fel, azon ponton általában megáll. Szerinte a mit látni, kézzel fogni, hallani, vagy, a mint ő hiszi jobban mondva: érezni lehet, t. i. a természettan tárgyait, az létezik; azonkívül nincsen semmi. A logika az absolut physikával illetéknépen egybeesvén, megszűnik az absurdum.

De magának ezen egybeesésnek absurdumát természetesen meg nem szüntetheti, és tagadhatatlan hogy nevetséges oldala is van. Mert itt a metaphysika nem annyira megczáfoltatik, mint inkább kijátszatik. Megemlítettük, hogy Mill a legnagyobb udvariassággal kijelenti, hogy ő távol tartja magát a metaphysikától, hogy ő neki nem jutott osztályrészüln azon hivatás, miszerint metaphysikai kérdésekben döntő ítéletet hozhatna. Igen, de ezen szerény távolság a logika hatalmas, fényes palotája volna; a metaphysikának künn kellene rekednie, a logika küszöbén kívül. Meg is kellene fuladnia odakünn. Mert a logika küszöbe a gondolatok éltető légkörének határa. E légkörön kívül meg kell hogy fuladjanak. Így tehát a szerénység fátyola alatt, a legnagyobb csendben, tételessék el a láb alól a metaphysika — a mely materialismus nem hibázhatja el mulattató hatását, mikor látjuk, hogy a maga büszke palotája, melyről főuri méltósággal

lenéz a metaphysikára, legfeljebb fellegvár, föltétele lévén azon vastag tévedés, mintha a logika és a physika egybeesnének.

Azt mondók, hogy a physika a maga terén a dolgok vagy jelenségek létezésére nézve eleget tett a logikának, ha bizonyos, hogy valaki azokat a dolgokat vagy jelenségeket látta. Beérheti azzala maga terén, azon föltétel mellett, hogy már van tere. De Mill jól tudja, hogy a physikának legkevésbé sem szabad gyönyörködni létele biztonságának oly érzetében, mintha a kételkedés legkisebb árnyéka sem érhetné, mintha a scepticismus teljességgel képtelen volna az összes physikai világot aláaknázni, szétrobbantani, semmivé tenni. Nagyon távol ilyen föltétlen biztonságtól, a physika csak úgy hiusíthatja meg a scepticismus leselkedését, ha a hypothesisek világába menekül, a melyben hypothesis a talaj, hypothesis minden építmény, a melyben a mozgató erő is az egyensúly megtartása is hypothesis és a láthatár kitágítása egyenlő lépést tart a hypothesisek növekedő számával. A physika elvei, melyet Mill vall, a hypothesisek oly óriási tömegén alapulnak, hogy az e módon létrehozott talajon a metaphysika ép oly erősen építhet mint a physika.

Mill alaptévedése, *πρωτον ψευδος*-a, ez, hogy a metaphysika logikája egyáltalában nem azonos a physikával, annyira nem, hogy amaz csupán merész, merőben bebizonyíthatatlan tételekkel élhet, míg a physika rendelkezésére állanak tapasztalás, inductió, deductió, szóval a logika készülékei összes számban. Azt mondja Mill: „Mindazt, a mi történik, az okozatiság törvényei és az eredeti okok rendje határozzák meg... A világ-egyetem mult és jövő történetének egész esemény-sorozatát igen jól lehetne a priori construálni, mihelyt valaki ismerné minden természeti tényező eredeti elhelyezését s összes tulajdonságait“ (II. 38). Merészebb állítást nehezen tett valaha egy metaphysikus. A ki ezen mondat igazságát be tudja bizonyítani, az bátran szállhat sikra akár-mely logikussal.

Megtámadván, mint említettük, a metaphysikát, Mill ebben rossz néven veszi azt, a mit a physikát illetőleg maga vall. Belekeveri e megtámadásba általában a megmagyarázás fogalmának tagadását. Mert a mit ő a régi görög természet-bölcsészek, az okkasionalisták és Leibniz ellen felhoz, az nem egyéb, mint a természet minden értelmes felfogásának tagadása. Mind-ezeknek elméleteit méltán úgy tekinti, hogy céljok volt a megfoghatatlant megfoghatóvá tenni. Ilyen kísérlet pedig Mill szerint gyermekes, egészen nevetséges dolog volna! Mert miről az egyiknek úgy tetszik, hogy a ledvilágosabb magyarázat, az egy másik előtt egészen megfoghatatlan, és megfordítva. A mi Thales, Anaximenes, Pythagoras előtt világos volt, t. i. hogy a víz, a lég, a szám mindennek az oka, azt nem bírta megfogni Leibniz, és hozzá teszi Mill, és megfordítva is! Azt mondja: „De azt nem hitték (Thales stb.), hogy a szellem által gyakorolt akarati művelet légyen az az egyetlen tényező, a mely ennek a követelésnek eleget tesz“ (II. 50). Ép úgy mondhatta volna Mill, hogy Thales nem hitte a Newton-féle nehézkedési elméletet. Hogy hihette volna szegény a Leibniz-féle lelkek világának még mai napság is igen tanulságos rendszerét, mikor az esze ágában sem volt! Annyira elragadtatja magát Mill a metaphysika elleni polemikában, hogy logikája formaszertőleg csődöt mond. Ő, ki ép oly erősen mint akárki más meg van győződve arról, hogy létezik egy világrendszer, ő kérdi: „Miféle szabály szerint válaszszon hát az ember egy ilyen, meg egy más fajta

elmélet közül?“ (II. 53.) Ha valaki mint logikus akar fellépni, mondja maga meg a szabályt; ha pedig nem találja, ne tessék egy általános logikát írni akarni. Hogy a megfoghatatlanság fogalmának tökéletes félreértése azon szikla, a melyen a Mill-féle logika hajótörést szenved, ez — mellékesen legyen mondva — a többek közt erősen lép előtérbe Millnek a szám-és mértanról való felfogásában. Arra nézve már két híres honfirtársa, Whewell és Spencer Herbert, igyekeztek őt megegyezni.

A mint e sorok elején a „neveket“ illetőleg láttuk, úgy mutatkozik mindenütt, hogy Mill logikai tételei már messze távolban haladnak az emberi megismerés, mondjuk a logika első elveitől, — hogy ilyen távolban a metaphysika okvetlenül ép oly jogosult lehet mint a physika. Pedig ezen elvek, a hol azokat, mint láttuk, mégis érinti, nála, mondhatjuk borzasztó egyszerűek: egyszerű érzések volnának az összes világrendnek előzményei! Hogy egyszerű érzésekből egy egész világrendszert lehet fölépíteni — physikailag, de metaphysikailag nem, ez bámulatra méltó tévedés. Igaz, hogy ezen tévedés a közönséges nyers sensualistikus materialismns tévedése. De épen ez csudálatra méltó, hogy Mill komoly és tagadhatatlan nagy gondolkodó tehetségével képes volt ilyen közönséges, kézzel fogható ábránd áldozatául esni.

Kizárólag pusztá érzésekből soha sem lehet önálló, állandó, működő tárgy. A ki az örvényt az alanyi képzetek és a physikai tárgyak közt át tudja hidalni; a ki tudja, milyen alapokon nyugszik physikai világnézetünk: az bir egyszerre úgy a metaphysika mint a physika, az bir általában minden emberi tudomány alapelveivel. Millnál ezen tétongó örvény athidalatlan marad. Ő tehát nem volt képes a metaphysika alapelveit megtalálni, de ép úgy hiányzanak nála a physikái is. Azért tehát sok tekintetben mondhatni, hogy Mill munkája még a physikára nézve is, a melylyel olyannyira kaczerkodik, hasztalan, felesleges. Mert a physika, a mennyiben megismerési elveit bevallja, a maga lábán tud járni, és aligha szorul a logika egy külön mesterének járszalagára. Csakis úgy vehetik az egyes tudományok a logika hasznát a magok mezején is, ha kimutattatik, miképen alakulnak azokban az általános logikai elvek; ha tehát az egyes tudományokban uralkodó, külön szint öltött logikai elvek a logika általános alapelveivel hozatnak kapcsolatba.

Más tekintetben be kell vallani, hogy Mill épen nem közönséges materialista, hanem oly gondolatdús író, kinek számos tételei általános érvényre emelendők, érvényre a metaphysikában is, bár Mill maga azok alkalmazásánál nem volt tekintettel a metaphysikára, hanem csak más egyes tudományokra czélt.

Dr. Vellentszény Mór.

B E L F Ö L D.

Pestmegyei ev. esperesség

papi értekezlete Domonyban 1877. május 28. és 29.

A változatos képet nyújtó Galga völgyében fekszik Domony, melynek azon előnye van más hitközségeink felett, hogy 4 ev. anyaegyház és több filia köríti, mi bő alkalmat szolgáltat a lelkész-társakkal érintkezhetésre. Nem messze Domonytól látni a magyar állami vasutvonalat, melynek legközelebbi állomása Aszód.

Ez a Domony, illetőleg annak lelkes papja Brocken Lajos fogadá házához Pestmegye ev. papjait, hogy nála tartsák meg a VI. évi értekezletet.

28-án este folyt az előértekezlet.

Másnap 9 órakor az értekezlet tagjai felvették az uri szent vacsorát, melyet a helybeli pap osztott.

Nyomban a szent cselekvény után indult a papság özvegy Kandó Józsefné ő nagysága kertjébe, hol terebélyes fák árnyában voltak felállítva a tanácskozási asztal és ülések.

Itt Dobronyovszky Károly értekezleti elnök gyakorlati, érdekes modorban tartott értekező beszéddel nyitá meg az értekezletet. E beszéd annyira megtetszett, hogy az értekezleti jegyző megbízott, annak az egyházi lapokban, egész terjedelemben közlésével.

A mult évi, Péteriben tartott értekezlet jegyzőkönyve alapján azután elintéztettek az egylet pénzügyei s különösen az a szódi gymasium segélyezése, mely jelentékeny adományokban nyilvánult.

Követé ezen ügyeket Margócsy József felolvasása az egyetemes gyűlés zsinati előmunkálataira adandó esperességi vélemény tárgyában. Ezen igen terjedelmes dolgozat megvitatás és módosítás után bizottságnak rendeltetett kiadatni, mely azt az őszi esp. gyűlés elé terjeszse. A testvérek itt is nyilváníták óhajukat egy alkotmányozó zsinat mielőbbi egybehívása iránt.

Brocken Lajos részleteket olvasott egy terjedelmes dolgozatról, mely a természettan vallásos szellemben tanításáról humorosan értekezik. Szerző annak vagy kinyomatását, vagy jövő értekezleten felolvasását ígérte. Értekező terve, minden népiskolai tantárgy vallásos szellemben taníthatóságát bebizonyítani s ily szellemű külön füzeteket szerkeszteni.

Felhozott ezután az egyházak épületei, a lelkészek, tanítók, felügyelők tárgyainak tűz és jég elleni tömeges biztosításának ügye. Nagy tetszéssel fogadtatott értekezleti jegyző előterjesztése, melyszerint a békésmegyei gazdasági egylet példájára az esperesség az „Első magyar általános biztosító társaság“-gal szerződven, nagymérvű díjelengedések mellett még az esperességi özvegy-árva-intézet javára legkevesebb 10 perczentet adományozna a társaság az évi összes díjából. Vajha így tennének a prot. esperességek mind s ezuton gyarapítanák özvegy-árva-gyámintézeteiket!

Tárgyaltatott egy elaggott theologiai tanár segélyezésének ügye is, mely részben elnökre bízott a segélyzési módok megállapítása.

Dubovszky Nándor indítványozá, hozatnék be egy közösen elfogadandó papi főveg. Mert hivatalos, testületi fellépéseknél a papi ruhához épen nem illett eddig is az a különfélesége a cylindereknek, félmagas és pörge kalapoknak, melyekkel a testvérek pl. Székács temetésén megjelentek. — Határozatott, hogy őszi gyűlésig magyaros főveg mintáját mutassa be az indítványozó.

Sok egyéb kisebb ügy megbeszélése után feloszlott az ülés.

Tisztelegtünk Kandó Józsefné ő nagyságánál, kinek kegyéből műkertje műélvezetté változtatta értekezletünket. A meghalt urnó oly jó néven vette ezen tisztelgésünket, hogy sajnálatát fejezé ki a felett, hogy gyásza miatt őnmaga nem fogadhatta el az értekezletet. Köszönet, mélyen tisztelt hölgy! köszönet e helyen; mert a reform. nő e nyilatkozata szóló bizonyossága azon uniónak, mely ágostaiak és helvétek közt a keblekben régóta, tetteleg fennáll.

A nőtlen házi gazda és annak 70 éven felüli ép. erős, derék édesanyja, néhai papi Nestorunk Brocken József neje, kifogy-

hatlan szívességek és a házi ur pezsgő hümora felejtethetlenné tevék ezen értekezletünket.

A jövő értekezlet Tápió-Sz.-Mártonban lesz.

Láng Adolf,
ért. jegyző.

Emlékeztetés.

Tíz évvel ezelőtt Debreczenben 22 iskolatárs és jóbarát, ily szerkezetű okmányt fogadott el, s adott kölcsönösen egymásnak sajátkezűleg aláírva:

„Mi alólírottak kik a theologiai tanfolyamot mai napon, azaz 1867. július 22-én végeztük: kötelezzük magunkat, hogy 10 év múlva azaz 1877. aug. 9 én Debreczenben viszont találkozásra megjelenünk a seniori hivatalnál.

Czélunk e találkozásban egyfelől egymás sorsának, körülményeinek részletes megismerése, másfelől pedig a netalán kedvezőtlen állapotba jutott egykori barát s iskolatársnak kölcsönös felsegélése.

A kitűzött helyen és időben megjelenni kit-kit a mult jó emlékei, az ifju és ép baráti szív még egyszer s netalán utólszor együtt hevülése, — szóval erkölcsi köteleesség, s ez irat ereje által lekötött becsületszó indítván, mit ha valaki a jelzett időben és helyen, betegség vagy nehéz anyagi körülmények miatt nem tehetne; — az itt és akkor összegyűlt baráti kör előtt — életviszonyait s helyzetét tárgyzó, s az akkori seniori hivatalhoz intézendő levélben — magát igazolni tartozik.

Nagyobb biztosításul e mindnyájunk sajátkezű aláírásával megerősített erkölcsi kötvény, kinek-kinek másolatban kiadatik; hogy annálkább elevenen éljen emlékezetünkben a kitűzött hely, idő, kötelezettség.

Debreczen, 1867. július 22.

Barthalos Ödön, Bán József, Báthory István, Benedek László, Csiha Márton, Debreczeni Gyula, Gulyás Lajos, Hajdu Elek, Kalas István, Kovács Lajos, Kovács Gábor, Lukács Gyula, Nagy Lajos, Papp Gergely, Papp Samu, Papp Károly, Szabó Pál, Szathmáry Samu, Szilágyi Márton, Vass Lajos, Varga Antal, — Zagyva Imre.“

„Ezeken kívül, mint ugyanazon grádusbeliek, de az utolsó tanév bevégezte előtt rektóriára távozott, következő iskolatársak s jóbarátok is részesei lehetnek a tíz évi találkának: Békési Gyula, Saja Sándor, Taricska Endre, Török Károly, Papp István és Zágonyi Antal.“

Kedves barátaim! Éleletsajkánk — mely egykor együttesen haladva, kedvező széllel evezett a boldog ifju kor, szélcsend uralta s vidáman csergedező folyamán, — most külön-külön daczol az élet tengerén a tornyosuló életbajok hullámival. Ki tudja mely perczen ütközik vándorlásunk nehéz utain rejtett kősziklákra, melyek összetörrik s az enyészet örvényébe sodorják töredékeny éleletsajkánkat?

A lefolyt tíz év alatt tudtommal kedves baráti körünk vesztése Papp Sámuel, kit mint felső-nyéki munkás lelkészt ragadott el a kiméletlen halál, az általa tartott agg édesatyja s neveletlen testvérek karjai közül. Legyen áldott az ő emléke!

Mi, a kiknek Isten megengedi érnünk a fent jelzett időt, jöjjünk össze mindannyian, a ki teheti családjával együtt!

Kedves barátim! Isten veletek az édes, óhajtvá várt viszontlátásig!

Belényes, 1877. június 13.

Hajdu Elek,
ref. lelkész.

K Ü L F Ö L D.

Smith aberdeeni hittanár ügye rövid ismertetése.

Ez ügytani kérdés körül forog s már több mint egy éve, hogy a skót szabadegyház, mint szintén minden más egyházhoz tartozó érdeklődők figyelmét a legnagyobb feszültségben tartja, Az ügy tárgya azon czikkből indul ki, melyet Smith aberdeeni hittanár az „Encyclopaedia britannica“ új kiadása számára „Biblia“ czimen irt s készített. A szabadegyház iskolaügyi (kollegiumi) bizottsága ugyanis múlt évi május 17-én tartott ülésén különös figyelmébe vette e cikket, „lévén benne oly állítások, melyek az egyház lelkészeinek és más tagjainak lelkében aggályokat keltettek.“ A bizottság, miután a teendők előtt, Smith tanárral némi magán értekezésbe bocsátkozva, megegyengette az utat, egy 7 tagból álló albizottságot küldött ki kebeléből a „Biblia“ s ezzel együtt egyszersmind az „Angyalok“ című cikk gondos átnézésére. Ez albizottság bizonyos elégedetlenségnek adott kifejezést jelentésében a „Biblia“ című cikk irányzata felől. Smith tanár, a mint maga mondja, azon céljához képest, hogy „átalános értesítőt adjon azon történelmi és irodalmi viszonyokról, melyek közt az ó- és új-szövetség páratlan irodalma létrejött és azon útmódról, mely szerint a bibliai könyvek egy canonicus gyűjteménybe foglaltattak s időről-időre tovább adattak,“ főleg emberi oldalról kezelte a bibliai könyveket és „nem fejtette ki nézeteit s hitét oly tárgyokról, minők a biblia isteni inspiratiója, tekintélye, bizonyítékai, értéke és haszna.“ A cikk tehát az albizottság által nem volt úgy vehető, mint Smith hitének teljes kinyomata, vagy az ő bibliára vonatkozó tanításának mintája. De épen azért, mert célja ama korlátozásnak volt kitéve, az albizottság ítélete szerint Smith tanárnak világosabban és erősebben ki kellett volna fejeznie, mint tette, ama cikkben hitét a biblia isteni inspiratiója és tekintélye felől. Ez minél kívánatosabb lett volna tekintettel egyfelől azon kezelési szabadságra, melynek ő a bibliai könyveket alávetette, elvetvén oly nézeteket, miket az egyház ószövetségi könyvek kora és szerzősége tekintetében, p. o. (csak főpéldákat említve) pentateuchusi, ézsaiási és zakariási darabokra nézve, általánosan vallott, másfelől pedig azon eljárási módra, hogy ő némely esetekben nem döntvén el a felhozott kérdéseket, hanem csak annyit mondván, hogy azok felől a tudósok különböző nézetekben vannak, nem jelezte egyszersmind kellőleg, hogy a régiebb nézetekhez még folyvást tekintélyes tudósok ragaszkodnak kik az ellenfél érveit következteleneknek ítélik. Az albizottság jelentése továbbá különösen felhívja a figyelmet azon állításokra, melyekben a prófétákkal közölt kijelentésről, mint mindig az illető közlési korra vonatkozó, a synoptikus evangéliumokról, mint nem-apostoli összeállítványokról és az angyalokról, mint személyes léttel t a l á n nem bíró lényekről tételik említés. E pontokra nézve az albizottság Smith tanár nyelvezetét hiányosnak, vagy vigyázatlannak találta és kielégítő magyarázatok adását hasznosnak és kívánatosnak ítélte, de különös jelentés tevésére magát felhíva nem érezte. Azonban némely pentateuchusi részekre nézve, igenis kötelességében állónak tartotta az albizottság a cikkben foglalt tételekre figyelmet fordítani. Ily tételek már, hogy a lévitai intézkedések különböző részletei, melyeknek mózesi szerzőség tulajdonittatik a pentateuchusban, valósággal későbbi keltűek, hogy különösen a deuteronomiumban vannak intézkedések Mózes neve alatt, melyek a Mózes idejénél sokkal később történtek, és hogy ezek később korban

szerepelt prófétai személyek művei voltak, kik egészen törvénytelenesen éltek az ilyen eljárással, mely azon kor irodalmi fogalmaival és szokásaival megegyezett és olyan volt, hogy az isteni lélek által szentesíthető és alkalmazható volt s nem foglalt magában csalást azokra nézve, kikhez a könyv intéztetett. — Már ezen pontokra nézve az albizottság azt jegyzi meg, hogy „ez oly előadás, mely bizonyára fölkelte sokak lelkében a Mózes neve őszintelen és valótlan használatának gondolatát és így az isteni ige hű és igaz voltával ellenkezni látszik.“ stb. A következő, melyre az albizottság jutott, ilyenformán hangzik: „Ezekre — t. i. a helytelenítés és aggodalom érzelmeire — nézve az nyújtja a széles alapot, hogy Smith tanár egyetérteni látszik a negatív iskola kritikusaival azon pontokban, melyek az ószövetségi canon történelmére vonatkoznak; miután nem jelölte meg világosan és félreismerhetetlenül, hogy ő miben különbözik azoktól és hogyan lehet különböző azoktól ama könyvek természete és tekintélye tekintetében.“

Az iskolaügyi bizottság ezen jelentést megfontolván, azon következtetésre jutott, hogy a „Biblia“ című cikkben nem lát elegendő okot arra, hogy Smith tanár ellen eretnokségi vád emeltessek; de eltekintve eretnokségi kérdésektől, úgy véli, hogy jelentését az illető pontok felől az egyetemes gyűlés bizottsága elé terjesztvén, e bizottság lesz meghatározandó, hogy „vajjon van-e, vagy nincs ok az egyház legfőbb hatóságának valamely alakbani közbelépésére.“ Az isk. ügyi bizottság ugyanis Smith tanár értelmezését hallván, nem fogadja el azon bizonyíték erejét, mely némely deuteronomiumi törvények nem-mózesi eredetiségének megállapítására felvételik és felette kérdésesnek tartja az inspirált személyesítés azon hypothesisét, mely oly könyv, mint a deuteronomium tartalmára alkalmaztatik, mind magában, mind következményeiben. Az iskolaügyi bizottság a jelentés záradékán ilyenformán szól: „Nem lehet csudálkozni, hogy a cikk, úgy annál fogva, a mit tartalmaz, mint annál fogva, a mit mellőz, aggályt támasztott, vagy gyanút ébresztett Smith tanárnak az irás inspiratiójára vonatkozó nézetei felől. De jellemé és közpályája mellett a bizottság figyelmet köteles fordítani az ő saját nyilatkozataira, melyek ezen jelentéshez mellékeltetnek. Azon nyilatkozatok, melyek szerint ő ragaszkodik az Isten ígéről szóló tanhoz, úgy a mint az a hitvallásban és a reformált hitvallásokban általában le van téve, a bizottság előtt világosaknak, határozottaknak és őszintéknek látszanak. A bizottság örömmel veszi Smith tanár azon biztosítását, hogy az ő hite a deuteronomium, mint inspirált kijelentési okmány felől oly alapon nyugszik, melyek kritikai következtetéseitől külön állanak, t. i. Urunk bizonyágtételén és a testimonium spiritus sanctin.“ Azonban tovább menve azt mondja a bizottság, hogy kétségkívül fenmarad azon kérdés, hogy vajjon Smith tanár fen-tartotta-e azon nézeteit, melyek saját természetüknél fogva, felforgatják az általa is vallott tant“ és „nem tarthatjuk vissza azon véleményünk kifejezését, hogy a cikk, Smith tanár bevalótt intentiója ellenében, veszélyes és határozatlan irányzatú (of dangerous and unsettling tendency).“ E jelentés ellen 4 bizottsági tag emelt kifogást; és pedig a kifogások közül kettő annak hiányos s az élet fontosságához képest elégtelen volta ellen, kettő pedig annak bizonyos enyhítése mellett emelt óvást.

Az ügy, az iskolaügyi bizottság jelentése és az ehhez csatolt okmányok alapján, teljes egészében, az egyetemes gyűlés bizottsága elé került, ennek f. évi márczius 7-én tartott ülésén, az egyetemes gyűlés bizottsága pedig áttette azt ellátás végett az aberdeeni presbyteriumhoz (egyházmegyéhez). Az egyh. megye

aztán tartott többrendbeli zárt üléseket, s végre megállapodott azon kérdésekben, melyek Smith tanár elé tűzessenek feleletadás végett. A megállapított kérdések tárgyai: a prófécia, Jónás, Eszter és Dániel könyve, a torah értelme, az újtestamenti könyvek, a 16-ik zsoltár, az angyalok személyisége, a deuteronomium, a mózesi törvényadás és az ószövetségi költészeti könyvek inspirációja levének. Smith tanár egy következő gyűlésen meg is adta feleleteit. E feleleteket idő és tér szűke miatt nem részletezhetem; azt azonban általában véve mégis meg kell említenem, hogy azokban az inspiratio tanát elismerte, közzétett nézeteit a hitvallások szellemével megegyeztetetőknek nyilvánította s magát a tübingeni kritika destructiv irányától távolállónak vallotta. Minthogy azonban Smith tanár előre is kinyilvánította, hogy feleletei csak ideiglenes jellegűek s fenntartja magának a jogot az egyes kérdésekhez az egyetemes gyűlésen is hozzászólni; minthogy továbbá a Smith tanár elé tűzendő kérdések dolgában is némi óvások és felebbezések jelentettek be az egyetemes gyűlés elé terjesztendőkül, tehát az egyházmegye eddigelé ítéletet nem hozhatott, és így az ügyet, úgy a mint az van, bevégezetlen, illetőleg folyamatban levő állapotjában, határozta el az egyetemes gyűlés elé terjeszteni.

Ez tehát a Smith-est rövidbe foglalva s rövidséghez mért hűséggel előadva. A kérdés mindenestre nehéz. A szabadegyház egyfelől a józan kritika követelményeit nyilván elismeri; de másfelől romboló tendenciákat keblében táplálni teljességgel nem fogna. Smith tanár iratai magokban véve, tehát eltekintve szerzőjük személyes intencióitól, a közvélemény ítélete szerint olyanok, hogy szoros következtetéssel keresztülvive veszélyessé válnának, inspiratio tagadásra vezetnének; másfelől azonban maga Smith tanár, a vizsgálat folyamában, utólagosan nyilván bevallotta, hogy ő közzétett kritikai iratai mellett is őszintén ragaszkodik a szabadegyház evangyéliomi irányához. A kérdés nehézsége tehát azon fordul meg, hogy vajjon Smith tanár, minden egyéni jóakaratusága s feltett őszintesége mellett is, nem követett-e el oly hibát s következményeiben oly tévesztett irányzatú lépést, mely egy keresztyén hittanár megmérhetlen fontosságu állásával, összeférhetetlen volna. Annyi áll, hogy a közvélemény teljes izgalomban van a skót szabadegyház józan ítélete erős próbának van kitéve.

Csak egy pár szót kívánok még Smith tanár személyéről megjegyezni. Ő még teljesen fiatal ember; életkora 30 felé, vagy körül lehet. A hittanfolyamot ezelőtt 7 évvel végezte be a szabadegyház edinburghi kollégiumában s tehetségének és szorgalmának tekintetbevételével az egyetemes gyűlés által azonnal hittanári székbe emeltetett a szabadegyház aberdeeni kollégiumában. Termete inkább alacsony, kinézése igénytelen, úgy hogy midőn őt a gyűlésteremben először látám, alig akartam egy skót hitanhallgató barátom informálására elhinni, hogy egy oly igénytelen és egyszerű kinézésű fiatal ember volna az, ki most Nagy-Britannia evangyéliomi presbyterián s más egyházait, sőt még a latitudinariust, vagyis az olyan modernes-féle elemeket is feszült figyelemben tartja. Arczvonásai gondolkodó, komoly s csaknem szomorú kifejezést mutatnak, mintha jelenleg szokatlan gondok is látszanának elméjében forogni. Általánosán el van róla ismerve, hogy a társas életben kedvelt ember s mint egyházi szónok határozottan evangyéliomi szellemű. A mint mondják, valóban mélyen lehet sajnálni, hogy ő minden igaz ok nélkül annyira

megzavarta az egyház békéjét s ezáltal annyira felköltötte különben általános elismerésben részesült személyisége iránt a bizalmatlanságot. B. E.

A skót szabadegyház egyetemes gyűlése.

(Folytatás.)

Május 25-én két ülés volt, u. m. reggeli és esti.

A reggeli ülés kezdetén imagyakorlatok intéztettek részint a moderátor, részint Wilson glenluchi lelkész által, a melyek irányja segélykérés volt a gyűlés tanácskozásainak folyamára.

Az első közintézkedés, mint máskor is mindig azon lelkészek megnevezése volt, kik elnök által, a gyűlésteremben tartandó vasárnapi istentiszteletek végzésére kijelöltettek.*)

Dr. Wilson, dundee-i lelkész, előterjeszti a különféle segélygyűjtések intézésére alkalmazott bizottság jelentését. — A bizottság elnöke megjegyzi, hogy a gyűjtések kellő sikerének eddigi nehézségeihez a múlt évben egy újabb is járult a kereskedés nyomott állapotánál fogva.

Azután a vallásosság és erkölcsiség állapotáról szóló jelentés terjesztetett elő Mackenzie tollboothi lelkész, mint az a végre alkalmazott bizottság elnöke által. — A jelentés szembevethető vonásai ez évről nem oly számosak és nevezetesebbek, mint voltak a múlt évről, midőn az újraébredési mozgalom befolyása nagyon kézzelfogható volt az országban; a bizottság elnöke azonban azon helyzetben van, hogy jelentheti, miszerint a mag elbintésének és kikelésének időszakát, melyhez ő Moody és Sankey amerikai testvérek működéseinek közvetlen eredményét hasonlítja, nagyon sok esetben aratási idő követte. A jelentés azon gyakorlati indítvánnyal végződött, hogy a vallásosság állapotáról évenkénti presbyteriumi (egyházmegyei) tanácskozás rendeltetnék el. A jelentésre következett beszédek mélyen gyakorlati jellegűek valának s általában komolyság, józan felfogás és észszerűség által tűntek ki. — Egyébiránt Dr. Rainy, az edinburghi új kollégium igazgatója, előre is jelenté, hogy a vallásosság és erkölcsiség állapotáról szóló jelentés egy különös tanácskozás tárgya fog lenni a jövő hét folyamában.

Az esti ülés 7 órakor kezdődött.

Ez ülés főbb tárgyaiul a gyűlés elé hozandó felterjesztések és javaslatok átvizsgálására s a gyűlés ügymenetének megállapítására kinevezett bizottságok jelentései, továbbá a zsidó missió bizottságának jelentése szolgáltak. A felterjesztések bizottsága 130 iratot fogadott el, illetőleg állapított meg a gyűlés elé terjesztendőkül; azok közül 51 vonatkozik az egyháznak az államtól elkülönítésére (disestablishment). A javaslatok bizottsága 48 indítványt fogadott el a gyűlés által tárgyalandókül; egy indítványt pedig, névszerint Robertson Jakabét, Glasgowból, — melyben az egyház úgynevezett „alárendelt hitjelvényeinek“ (symbolikus könyv) revisiója, vagy mellőzése kéretik, elvetett. Robertson Jakab, gyáriparos kifogásolta a bizottság ez eljárását s ugyanazért felhivatott, hogy kifogását igazolja. Dr. Rainy figyelmeztette Robertsont, hogy csakis a bizottság eljárása elleni kifogását igazolhatja, de kérvényének érdemleges tárgyalásába

*.) Vasárnap a zsinat soha ülést nem tart, az istentisztelet napja az kizárólag.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

Debreczen, 1877. Nyomatotta városkönyvnyomdájában.

E számhoz fél iv melléklet van csatolva.

nem bocsátkozhatik. Erre azon sajtóságos és meglepő jelenetnek volt a gyűlés tanuja, hogy Robertson, mielőtt a gyűléshez szólott volna, fenhangon imádkozni kezdett, hogy ügyének védelmére Istentől segílyt nyerjen. A gyűlés egész komoly magatartással viselte magát e különös jelenet alatt, de annak szokatlanságán tagok és nem tagok mindannyian egyaránt csudálkozásra gerjedtek. Robertson aztán védeni kezdte ügyét, de mivel mindenképen kérvénye érdemleges tárgyalásába akart bocsátkozni, tőle a szó megvonatott s kifogása egyszerűen mellőztetett.

A gyűlés ügymenetének rendjét Dr. Rainy, az illető bizottság létrejött megállapodása alapján, mély csend és figyelem közt terjeszté elő.

Következett a zsidó missió bizottságának jelentése. A szabadegyház gyűlésterme általában mindig nagyszámu hallgatóság által látogatatik a tanácskozások idején, de különösen elmondhatni ezt azon alkalomról, midőn Dr. Mondy Stuart, az ő érdekes és rokonszenves modorában, a zsidó missió felől szokta beszédét tartani. Már évek hosszn során át, mindig Dr. Moody Stuart, kinek általános tisztelt neve már össze van forrva e fontos missióval, terjeszté elő a bizottság jelentését, most azonban, a gyűlés összes tagjainak mély sajnálatára, a buzgó elnök betegség folytán távollenni kénytelen. Helyette a jelentést Walker dysarti lelkész terjeszti elő.

Előterjesztő szerencsésnek érzi magát egy oly jelentés előmutathatása által, mely a zsidó missió ügyében haladásról, folyvást növekvő érdeklődésről tanuskodik. A bizottság azon kedvező helyzetben van a pénzalap tekintetében, hogy jelentheti, miszerint az eddigi missiói állomások mellé egy új állomás nyitása vált tervbe vehetővé, és pedig Oroszországban; csak hogy a háboru folytán beállott válságos viszonyok némi halasztást parancsolnak a terv ténynyé változtatásában. A lefolyt évről a bevétel 4 főága közül csak egy nem mutat növekedést. Egyéb-iránt hogy a közelebbi 5 év alatt a bevétel 4 főágában minő viszony állott s áll, leginkább mutatja a következő kimutatás:

	1873.	1874.	1875.	1876.	1877.
Gyűjtésekből fontonkint	2905 ft	3104 ft	2973 ft	3325 f.	3382 ft
Ajándékozásokból	545 „	498 „	543 „	547 „	459 „
Hagyományozásokból	1008 „	1474 „	1474 „	933 „	1644 „
Ifjúsági adakozásokból	241 „	269 „	272 „	265 „	288 „
	5499 ft	5345 ft	5262 ft	5073 f.	5803 ft

Érdekes reánk magyarokra nézve különösen az, a mit a jelentés Magyarországról körülbelől ilyenformán mond: Magyarországon a mag hintése az ország szelvében és hosszában igen érdekes módon történik a körárusok által, kiket Koenig ur lát el terjesztendő olvasmányokkal. A siker jele, hogy magyarországi iskoláink (t. i. értendő a budapesti skót missiói iskola több osztályaiyal) a mult évben legkisebbet sem éreztek azon próbáltatásokból, melyeknek előbb eseményteljes történelmünkben alá voltak vettette; hanem annál nagyobb sikerrel haladtak elő. Különös, hogy a zsidók, bár előttük mindenféle iskolák nyitva állanak, jobban szeretik a mi missiói iskolánkat, bárha ebben az ujszövetség hiven és igen hatályosan tanittatik. Egyik oka annak, hogy ők a mi iskolánkat jobban szeretik, bizonyosan az, hogy abban az ószövetségi történelem alaposan tanittatik, mit a szülők érdekekkel hallanak gyermekeiktől; de a keresztyén dicséretes is, úgy látszik, inkább vonzó, mint sértők a zsidó szülőkre nézve. Prágáról azt mondja a jelentés, hogy ott az iskolák sokkal korlátoltabbak, mint Pæsten; de ott is többféle érdekes munka végeztetett a zsidó missió ügyében. A prágai

angol istenitiszteletnek nagyszámu hallgatói voltak; alkalmi közfelolvasások, melyek kiváló szónokok által tartattak a zsidók érdekében, nagy sikerrel hatottak az érdeklődés felköltésére. A jelentés részleteket ad továbbá a boroszlói, amsterdami állapotokról, nemkülönb a konstantinápolyi zsidó missióról, mely a jelen hábous események közepette nem ment bizonyos esélyek bekövetkezhetésétől. Fel van említve az is, hogy a mult évben 1 cseh lelkész és 3 magyar lelkészjelölt tanult a szabadegyház kollégiumában Edinburghban.

A zsidó missió kérdéséhez a jelentés előterjesztője után, ki Dr. Moody Stuart részéről is közölt némely érdekes adatokat, érdekesen szolt Dr. Fürst, ki maga is a zsidó nemzetséghez tartozik s a missióbizottság szolgálatában több év óta áll. Miután több mások is szoltak a kérdéshez, a jelentés elfogadtatott. — A gyűlés éji 1/4-ed 11 órakor ért véget.

A következő ülés május 26-án délelőtti 1/2 11-kor vette kezdetét.

A királyné ő felségéhez, születésnapj évfordulójn alkalmából intézendő felirat felolvasása és elfogadása s pár kisebbszerű ügy rövid elintézése után, napirendre került az ugynevezett Smith-ügy még ugyan nem érdemleges, hanem úgyszólván csak előizelítő gyanánt szolgáló, vagyis némely határon kívül eső dolgokra vonatkozó tárgyalása (az ügy mélyebb tárgyalása a jövő keddre lévén kitüzve).

Azok a kérdések, melyek a Smith-esetben ma tárgyalás alá kerültek egy pár kisebbségi kifogás- és felebbezésben állottak. Megjegyzendő ugyanis, hogy azon kérdéseken kívül, miket az aberdeeni egyházmegye Smith tanár elé feleletadás végett egyenesen kitüzött, megannyi más kérdés is jelöltettek ki olyanokul, melyekre a feleletadás jónak és kívánatosnak ítéltetett ugyan, de a többség véleménye szerint nem tartatott egyenesen a dologra tartozónak. Már egy pár kérdésnek ily mellékesen vevése, vagyis á t b o c s á t á s a, de egyenes kitüzés végett e l n e m f o g a d á s a ellen tétettek az egyházmegyei kisebbség által azon felebbezések, melyekben az egyházmegyei többség ítéletének megváltoztatása most az egyetemes gyűléstől kéretik.

Az első felebbezés tárgya a 110-ik zsoltár dávidi szerzőségének kérdése, mely a próféciával kapcsolatban lett volna a kisebbségi vélemény szerint Smith tanár elé tüzés végett elfogadandó.

Az ügyállás ez: „Ezzel — t. i. a próféciára vonatkozó kérdéssel — kapcsolatban figyelem hivatik a 110-ik zsoltárra. Urunk ezen zsoltárra hivatkozva, kérdé a pharizeusoktól, kik magok is megengedték, hogy a Messiás Dávid fia volna, hogy mimódon hívja őt Dávid Szentlélek által Urának. Erre ők, a mint elő van adva, semmit sem tudtak felelni. Smith tanár kéretik megállapítani, hogy 1) vajjon ez eldönti-e a zsoltár dávidi szerzőségét; 2) vajjon a személyes Messiás nem úgy van-e itt feltüntetve Urunk által, és elismerve magok a pharizeusok által, mint a zsoltár előtárgya; 3) vajjon megegyezik-e Smith tanár azon nézetével, hogy a prófécia sohasem szoltott „egyenesen a jávőre” és „a próféta sohasem nyert oly kijelentést, mely egyenesen és eredetileg nem saját korához szoltott volna?” (Vesd ö. I. Pét. I. 10—12). Indítványoztatott Laidlaw lelkész által és pártoltatott Salmond tanár által, hogy ez bocsáttassék át. Ez szavazásra került és úgy találtatott, hogy 19-en az átbocsátás és 16-an az elfogadás mellett szavaztak s az egyházmegye ehhez alkalmazkodott. Ezen határozatot Gardiner kifogásolta a következő okokból: u. m. „Alólírott óvást tesz és hivatkozik azon jogára, hogy az egyetemes gyűlésre felebbezzen az egyházmegye

ezen határozata ellen; mert az egyházmegye azáltal, hogy pusztán csak átbocsátja és nem fogadja el a kérdést, megvonja imprimaturját azon kétségtelennek tartott bizonyítéktól, melyet Urunk adott a 110-ik zsoltár dávidi szerzősége mellett, saját istensége melletti argumentumában, azon hivatkozásban, melyet arra az evangyéliumokban tesz. (Lásd Márk XII. 35—37.) És ha ez nem tekintetik kétségtelennek, óvásttevő nem tudja, hogy miféle más bizonyíték ne tekintethetnék elégtelennek, Urunk és apostolai által adva, bármely ószövetségi irat szerzőségére nézve.

Gardiner óvásához más hárman is csatlakoztak. Az egyházmegye Salmond tanárt, harmadmagával, bizta meg az egyházmegyei eljárás védésével az egyetemes gyűlés előtt.

Miután mind Gardiner, mind Salmond tanár előadták az egyetemes gyűlés előtt nézeteiket. amaz felebbevezénye igazolására, emez pedig az egyházmegyei eljárás védelmére, Dr. Adam, glasgowi lelkész némi indokolás után indítványozza, hogy a felebbezés vettessék el s az egyházmegye eljárása erősíttessék meg.

Syme, edinburghi presbyter indítványozza, hogy a felebbezés fogadtassék el s ez indítvány Dr. Smith Tanás edinburghi lelkész által pártoltatik.

Dr. Rainy az új kollegiomigazgatótanára úgy véli, hogy az oly kérdésnek, minő a szóban forgó, oly valamin kell alapulnia, a mit Smith tanár az illető zsoltár szerzősége felől mondott volna. Smith tanár többé vagy kevésbé érintette a 16-ik zsoltárt és annak szerzősége kérdését; de a mennyire ő tudja, egyáltalában nem érintette a 110-iket; mert azt sohasem lehet mondani, hogy Smith tanár azon eljárásával, melyet a „Biblia“ cikkben foglalt kérdéssel szemben alkalmazott, valamiképen az itten szóban forgó tárgyba is avatkozott volna. Ő helyesli az egyházmegye azon eljárását, hogy nem fogadta el a kérdést, bár azt is helyén látja, hogy azt úgy bocsátotta át Smith tanárnak, mint egyikét azon kérdéseknek, melyek iránt némelyek aggályban vannak.

Dr. Begg nem oszthatja Dr. Rainy nézetét, mert nem gondolja, hogy a kérdés oly indokból való átbocsátása, hogy némelyek annak tárgya felől általában véve aggályban vannak, méltó eljárás volna a felforgó esethez. Az egyházmegyének nem lehetett csupán azt venni fel alapul, hogy némelyek aggályban vannak. Saját magáért kötelességében állott annak eldönteni azt, hogy vajjon méltó és jogos-e a kérdés kitűzése. Az egyházmegye be is ismerte a kérdés helyes voltát, csak hogy nem az elfogadandó, hanem az átbocsátandó kérdések osztályába sorozta azt. Már az ide való sorozás szerinte tévedés. A kérdés fontossága nemcsak pusztán azon tényből következik, hogy a zsoltárok szerzősége iránt általában véve kétely támasztatott, hanem abból is, hogy oly ujszövetségi tételek tekintélye vonatott határozottan kétségbe, melyek az ószövetségi erősítésére s bizonyítására szolgálnak; ezt ő egyikéül tekinti azon kiváló fontosságú kérdéseknek, melyek a felforgó eset csomójában foglaltatnak. Erősen pártolja Syme indítványát.

Dr. Elder, Rothsayból, azt az értelmet vette ki Smith tanár cikkéből, hogy neki teljesen komoly kételyei vannak a zsoltárok szerzősége felől. Smith tanár két zsoltárt jelölt meg különösen, melyek kétségtelenül Dávid szerzeményei volnának. Mig azon kettőt különösen kijelölte, a többieket természetesen in dubio hagyta, — tehát köztök a 110-iket is; pedig ez egyike azoknak, melyekhez úgy az ész, mint irás szempontjából semmi kétség nem fér.

Campbell Sheriff, azon elvből, hogy az ember csak azért felelős, a mit mondott, azért pedig, a mit abból mások vélnek következtethetőnek, kérdőre nem vonhatatik, épen nem gondolja kitűzendőnek.

M'Lagan, presbyter, erősen osztozik Dr. Elder azon nézetében, hogy miután Smith tanár a zsoltárok közül kettőt jelölt ki olyanokul, melyekhez valójában semmi kétség nem fér, a többiekre nézve mindenesetre azon véleményt kell részéről feltételeznünk, hogy azok kétség alatt állanak. Nem érti, hogy lehet a kérdés kitűzése felől legkevésbé is habozni.

Candlish tanár, tekintettel Smith tanár azon két zsoltárra vonatkozó állításaira, melyek dávidi szerzősége felől ő nincs kétségben, fontosnak tartja szem előtt tartani azon szempontot, melyből Smith tanár a kérdéssel foglalkozott. Ő Kuenen tanár teoriája ellen érvelt, ki tagadja a zsoltárok dávidi szerzőségét s ehhez képest oly példákat vett fel, melyekre bizvást hivatkozhatni Kuenen ellenében bizonyítékul. Kuenen nem fogadná el bizonyítékul azt, hogy az ujszövetségben idézet vétetik a 110-ik zsoltárból. Szóló csatlakozik Dr. Rainy azon elvéhez, hogy az ily kérdések dolgában, minők a szóban forgók, az egyházmegyének arra kellett szoritkoznia, a mit Smith tanár mondott megjelent irataiban s a minek szerzőségét ő beismerte. Mindenki tudja, hogy a 110-ik zsoltár értelmezésének és alkalmazásának s Urunk abból vett idézete körülállásának kérdése felette nehéz s erről véleményt szerinte bárki is csak gondos tanulmányozás tevése után mondhat. Ugyanazért nem csupán formaiság, de egyszersmind méltányosság és igazságosság kérdése, hogy a Smith tanár elé tűzendő kérdések dolgában ne menjen túl az egyházmegye azon, a mit ő mondott.

Három tag tévén még a kérdésre nézve megjegyzéseket, Dr. Adam visorválaszolt s aztán a dolgszavazásra került, mely Dr. Adam indítványa részére 88, Syme indítványa részére pedig 120 szavazatot eredményezett; és így az egyházmegye itélete a 110-ik zsoltár kejdésében megváltoztatott, vagyis Smith tanár annak szerzősége felől megkérdendőnek ítéltetett.

Gardiner még más két kérdésben is nyújtott volt be az egyetemes gyűlés elé felebbevezényt az egyházmegye itélete ellen, de azon két felebbevezést most, tekiutettel arra, hogy azok tevéseire őt ugyanoly irányu nézetek vezérelték, melyeket most első felebbevezényének immár megtörtént jóváhagyásával az egyetemes gyűlés helyeseknek ítelt, egyszerűen visszavonja.

Következik más felebbezés, melyet Dr. Brown aberdeeni hittanár és kollégiomi igazgató terjesztett az egyetemes gyűlés elé.

Az ügyállás ez: „Indítványoztatott s pártoltatott az egyházmegye ülésén következő kérdés elfogadása: „Hiszi-e Smith tanár, hogy vannak oly angyalok, kik nem tartották meg eredetüket“, kiknek feje az ugynevezett „Sátán“, „ellenségünk az ördög“, a gonosz“, kitől Urunk is megkisértetett a pusztában, kiről ő szolgálata végén azt mondá, hogy „eljött e világ fejedelme, de én ellenem semmi hatalma nincsen“, s kinek működése lerontására jelent meg az Isten fia? Ha igen, hogy esik az, hogy az „Angyalok“ czim alatti egész cikkben át erről nemcsak semmi elismerés, avagy legalább valami czélzás, nincs, de sőt oly utalás sincs, mely „lásd a sátánról való cikket“ jelzéssel magában foglalná, hogy ezen tárgy egy része más helyre van fentartva? Indítványoztatott s pártoltatott, hogy ez vettessék el. Szavazásra kerülén a dolog, úgy találtatott, hogy az elvetési indítvány 21 szavazattal 11 ellenében elfogadtatott s aztán az egyházkegye ehhez alkalmazkodott Ez eljárás ellen Brown

igazgató, negyedmagával, óvást tett s hivatkozott felebbezési jogára az egyetemes gyűléshez. Brown igazgató következő indokkal igazolta felebbezését, t. i. 1) mert az ezen tárgyban hozott határozat által a szóban forgó kérdés egy fontos ága ignoráltatott; 2) mert e komoly mellőzés által sokak lelkei méltó aggodalomba ejtettek; 3) mert az egyházmegyének kötelességében állott, hogy Smith tanárnak ezen fájdalmas benyomások megszüntetésére, az indítványozott, vagy más hasonló tartalmu kérdés elfogadása által, alkalmat adjon.

Miután a gyűlés mind Brown igazgatót és Gardinert, mind Salmond tanárt és Semple-t kihallgatta, amazokat a felebbezés indokolásában, emezeket pedig az egyházmegye itéletének védelmében: Dr. Rainy rövid és velős indoklás után indítványozá, „hogy az egyetemes gyűlés fogadja el és erősítse meg a felebbezést, fordítsa meg az egyházmegye itéletét s mondja ki, miszerint az egyházmegye, hogy Smith tanárnak az elesett angyalok valódi létezése s a sátán működése felől való hite kinyilvánuljon, méltán tűzhet Smith tanár elé valamely kérdést.”

Dr. Begg pártolja az indítványt. Ő a kérdést teljesen okadatoltnak tartja. Mindenkinék, ki a cikket olvasta, meg kell engednie, hogy az egész tárgy igen tetemes kétségben és kétértelműségben hagyatott, és így jogos, hogy Smith tanárnak alkalma legyen világos nyilatkozatot adni úgy az elesett, mint az el nem esett angyalokról való nézetei felől.

Dr. Rainy indítványa egyhangulag elfogadtatott.

Dr. Brown azon másik felebbezését, melyet Smith tanárnak az „Énekek éneké”-ről való hite felől terjesztett volt fel, mint már előzőleg kijelenté, visszavonta.

A ház tehát a Smith-esetnek, már előzetes és tulajdonképen csak formáságokra vonatkozó részében is, ellene nyilatkozott. A vita kezdetben csendesen indult, de lassanként mind nagyobb-nagyobb melegségre fokozódott s meglátszott a ház hangulatán az a hallgatag méltatlankodás érzete, melyet egy ember az egyház békéjének komoly megzavarása által provokált. Bármit mondjanak is Smith tanár tehetségéről, kritikája természetéről, abban a körülmények tanúsága szerint nem lehet semmi kétség, hogy egészséges itélet s a negatív iskola érveinek mérlegelésére szükségelt képesség dolgában fájdalmas fogyatkozást tanusított. Maga a gyűlés szelleme már előre is ellene nyilatkozott, bár természetesen mindenki óhajtja kivétel nélkül, hogy esete igazságosan és a törvény egyenes és határozott értelmében ítéltesse meg. No! de majd meglátjuk, hogy a jövő kedden mint fognak alakulni az események. Egyébiránt az előjelek azt mutatják, hogy végleges itélet akkor sem fog még az esetre nézve hozatni.

A gyűlés ezután elintézt még néhány kisebb fontosságú ügyet; de ezek oly tartalmuak, hogy a t. magyar olvasót aligha fognák érdekelni; következőleg azokról én is hallgatni kívánok.

Ülés vége d. u. 4 órakor.

(Folyt. köv.)

Bethlendi Endre.

K Ö N Y V É S Z E T.

A vasárnap és a munkás osztályok francziából fordította Könyves János reform. lelkipásztor. Kiadták a vasárnapügy néhány magyar barátai. Debreczen, az Evangy. Prot. Lap szerkesztőségénél. 1877. 8-r. 38 l. ára 12 kr. Végül a pártolók névsora és könyvsorozat. Már ki volt nyomva a mű, azután érkezett 13 pártoló, sajnos, hogy ezeknek nevei már a

legjobb akarat mellett sem vitethettek be. A művecske szétküldése megkezdett. — **A debreczeni r. katolikus egyház vázlatos története.** Irta Chilkó László nagyváradmegyei l. sz. áldozár. Debreczen, 1877. 8r. 78 l. Ajánlva Huzly Károly debreczeni lelkészének negyedszázados örömtünnepe emlékére.

K Ü L Ö N F É L E K.

— Pártolók névsora. (VIII. közlemény.) „A vasárnap és a munkás osztályok” olvasmány kiadására pártolók 81) Csire István ref. lelk. Somogy Nagy-Bajom, 1 frt. A nyomtatvány zárása, jun. 14-ke után érkeztek: 82) Nyiri Péter r. l. esperes, Vértes, u. p. Nagy-Léta, 1 frt. 83) Gyenge András r. l. Henczida, 1 frt. 84) Báthory István r. l. Hosszu-Pályi, 1 frt. 85) Ónodi József r. l. Gáborján, u. p. Henczida, 1 frt. 86) Kovács Dániel r. l. Esztár, u. p. Kis-Marja. 87) Kún László r. l. M.-Pályi, u. p. Hosszu-Pályi, 1 frt. 88) Árvai Sándor r. l. Péterszeg, u. p. Berettyó-ujfalu, 1 frt. 89) Kálmánchelyi Imre, r. s. l. Konyár, u. p. Derecske, 1 frt. (ezek nyolczan a debreczeni egyházmegyebeli vértessaljai lelkész kör tagjai). 90) Darabos Sándor r. l. Bék. Szent-András, 1 frt. 91) Borzsák Endre r. l. Szegszárd, rendelt 5 példányt. 92) György Endre, Budapest, a közlekedési miniszteriumnál, 1 frt. 93) Jóba József r. s. l. Hosszu-Pályi, 1 frt. 94) Szarka Boldizsár, r. l. Vetés, u. p. Szatmár, 50 kr. — Jelen közlemény összege 12 frt 50 kr. és 5 példány. Eddigi összeg 96 frt 70 kr. és 180 példány. Összesen tehát meg van rendelve 1147 példány; utólag tett nyomással megjelent a mű 1300 példányban. Még egyszer köszönet a szép és lelkes pártolásért; olvassák minél többen, s keljen az olvasók lelkében oly nemes keresztyén érzelem és vallásos gondolat, minő a tartalom írót áthatotta!! — Debreczenben, 1877. jun. 19.

Balogh Ferencz.

— Weber Samu a budapesti prot. Lap jun. 10-ki számában a modern theologiáról felületes fecsegést tett közzé, melyben a biblia ellen Lang, Lecky, Bruckle, Renan, sőt még a social-democrata Voelkelből is polemiázik, az egész cikkben az evangyéliomi hittannak árnyéka sincs; evangélikus testvéreink közül talán fog találkozni valaki, a ki a szentélyben áruskodónak kimutatandja hol az ő helye.

— N e m e l y e k (lásd Prot. egyh. s isk. Lap 18-ik számát) az unitáriusokat is felhívandóknak tartják a prot. zsinattal egyidejűleg s helyen tartására zsinatuknak. Tán csak nem az egyházelvűséget erőltető protestáns-egyletes szellem behurcolni akarása ez a mindkét hitvallásu positiv protestánsok zsinati működésére? Gondoskodjanak s fognak is gondolkodni, ők magukról, sohasem aggódjunk oly nagyon azok felől, kikre nagyon rá illik Luther szava, „más szellem van azokban” — a hit tárgyaira nézve. A hitszilárd ref. egyház sehol a világon önjelleg, és hitelv sértés nélkül maga nem hívhatja fel az unitáriusokat közösködésre, zsinatozásra. Van nekünk elég bajunk a magunk moderneivel, minek szaporítani a bajt s izgatni a kedélyeket.

— I v á n k a S á m u e l a budapesti Pr. egyh. s isk. Lap 18. és 19-dik számaiban ismét fellépett elég gúnyos modorral énekeskönyvünk mérsékelt javítása ellen, mint ő mondá a „zsoltár-intézet” ellen, sőt a tanítói kart mintegy lázítani látszik a sok ének ellen. Az elemi iskolában 6 év alatt lassan lassan sok éneket meg lehet erőtetés nélkül tanítani, e felett ne aggódjék a zsoltár-intézet ellen harczoló ur, szóljon ő a dallamokhoz csak, egyedül ott illetékes szava, bár más illetékesek e téren is

*

más nézetben vannak vele; — a szöveghez pedig, melyet az összes egyházi tudományok, mult, jelen és jövő szempontjából kell megítélni, legjobb ha nem is szól, s hagyja azt a szakértőb-
beknek. A zsolttár nem pusztá muzsika és pusztá költészeti kérdés csak.

— Jellemző, hogy egy hittanár a prot. egyet kiadványaira, melyek közt a kétesdiséget terjesztő Baur és a radikális romboló Lang Henrik művei is találhatók, — mint buzdítja a bölcsészet és hithallgatókat, mint nagyon is hézagpótló vállalatra! Ha legalább 10-szer annyi hitvédő és evangyéliomi műsorozat állana rendelkezése alatt magyar olvasóinknak, mint nem áll, akkor inkább lehetne hézagpótlás emlegetni, — hívő tudományos újabb irodalmunk alig van, a mi nincs, azon hézag sem keresendő. Azon kellene dolgozni, hogy előbb építő, erősítő hatású szakmunkáink legyenek... a sok orvosság közt aztán egy kis méreg nem oly ártalmas.

— Pettenden — b.-somogyi egyházmegye — f. é. jun. 11. másodszer megejtett lelkészválasztáson t. Barakonyi Kristóf, a sorrendben 3-ik számú segédlelkész választatott egyhangulag el. — A sorrend felállítása óta kilencz választás elmúltával, ez az első eset, hogy segédlelkészt választottak, most is a két első mellőztével a harmadikat.

— Eperjes. Junius 10-én az ügyben alakult bizottmány tanakodott az eperjesi kollégiumban az eperjesi jogakadémiának visszaállítási módjáról és megállapodott azon, hogy felszólítja azokat, a kik abban tanultak, anyagi segélyezésért. — A zátozempléni esperesség a néhai Bánó Miklós helyébe megválasztott felügyelőül, a mint előre volt látható, választotta almási Jelenyik Istvánt, egy gazdag, gyermektelen urat, a ki úgy is már az eperjesi kollégium „extramoenialis felügyelője. — Az eperjesi bank-egyes a f. é. junius 21-én elhatározta volt, hogy az eperjesi jogakadémiát, visszaállításának esetére, mindenestre segélyezni fogja. Minden, Eperjesen létező pénzügyi egyesület ugyanazt fogja tenni. (Vértes.)

— Haladárók. Amerikában az ntitáriusok új neveket vesznek fel, hogy toborzzák társulatukba a tagokat, legújabban használt nevek: progressionisták, a nevezetek cserélésében haladoznak; falragaszaikon ilyféle csábító hirdetések olvashatók: „templomi multságok Michiganban“, „szép drámai előadások“ „a szokott társasági tánc“ stb. (Weekly Review.)

— Egyházi lapok Amerikában. Az Egyesült Államokban 420 vallási lap adatik ki összesen, 9 millió előfizetővel... pedig a politikai nagy lapok is szentelnek mindig állandó rovatokat az egyházi ügyeknek, p. o. a New-York-Herald, a szabad államok legelterjedtebb lapja, melynek minden száma kiállítási költsége naponként 3000 frankba kerül, minden hétfői számban (ott nem jelennek meg vasárnap lapok mint nálunk) hozza kivonatossan Uj-York főbb templomaiban az előző nap tartott egyházi beszédek velejét, táviratilag pedig Róma, Páris és London nevezetesebb templomaiban mondott prédikációk tartalmát. Nem csuda, hogy ott a vallás egyik éltető eleme a nagy köztársaságnak. (É. L.)

— Toulouse a „toulousei vallásos könyv terjesztő társulat“ 300 frank ajándékot kapott, hogy tűzze ki pályadíjjal e feladatra: „népszerű egyházi beszéd azon természeti, anyagi, erkölcsi és vallási jótéteményekről, melyek a nyugnap (vasárnap) megszenteléséből származnak az egyénekre, családokra és nemzetekre.“ — A pályaművek beadási határideje f. é. novem-

ber 1. irandók francia nyelven, s 40 nyomtatott lapot (12-edrét) terjedelme ne haladjon.

— Formosa. E szigeten az „angol presbyterián“ hittirokonok 12 évvel ezelőtt kezdetek missiót, a 12 évi kitartó hittérítői működés eredménye: alapítottak a chinai eredetű lakosok közt 13 egyházat, ugyanannyit a benszülöttek közt; a missionáriusok lefordították az ujszövetséget a formosai benszülöttek nyelvére. (Mo. Re.)

— Eperjes. Az idevaló év. hittanszaki intézet és tanítóképző-intézet számára Vittenbergből és Lipcséből újabban 372 márka küldetett, valamint különféle könyvek. A vittenbergi ev. egyház egyik nyugdíjazott lelkésze, a ki Magyarországon született volt, oda nyilatkozott, hogy a maga bő könyvtárát nevezett 2 tanintézetnek fogja ajándékozni. (Vértes.)

— Balogh Ferencz e Lap szerkesztője jun. 21-dikén Edinburghba elutazott. (M. F.)

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

H I R D E T M É N Y.

Pályázat

a karczagi reform. fiiskolában megürült egyik elemi tanítóságra. Évi fizetmény: 315 frt o. é., 15 köből kétszeres búza, 15 köből árpa, 42 frt laktér. — Kötelesség: az elemi fiiskolában a 3-ik, vagy e helyett akármely más osztály tanítása. Pályázni kívánók kellőleg felszerelt folyamodványukat tiszteletes Hajnal Elek ref. lelkész urhoz, mint a karczagi ref. iskola-zék elnökéhez folyó évi augusztus hó első napjáig küldjék be.

Karczagon, 1877. junius hó 3.

3—3

Kovács Imre,
iskolaszéki jegyző.

Pályázat.

A kisujszállási ref. egyház pályázatot hirdet az I. elemi, s ezzel parallel osztályu fitanító állomásokra.

- A) Évi javadalma egyik-egyik tanítónak: 1) 250 frt o. é. 2) 6 hold szántó föld 1600 ölével, adója az egyh. által fizetve. 3) 17 köből kétszerbúza, 15 köből árpa az egyházi magtárból. 4) 2 legeltetési jog, míg közös legelő lesz. 5) fél öl tűzifa.

B) Tanítók kötelessége: 1. Az első elemi fiosztályok külön tantermekben tanítása. 2. A sorszerint reájok eső vásár- és ünnepnapokon két harangozás közt a templomi éneklés vezetése.

A fentnevezett állomások egyikével a nyári tornászathoz I—VI. gymnasiumi osztályokban, s az iskolabizottság által kijelölendő (jelenleg két felső) elemi osztályokban tanítása is összekötve van, melyért havonként 20 frt, összesen 120 frt torna-tanítási díj fizetetik.

Megválasztott tanítók állomásukat folyó évi szept. 5-ikén mulhatatlanul elfoglalni kötelesek.

Pályázat csak okleveles tanítóknak nyitattik. A tornatanítási képesség okmányilag külön is igazolandó.

A kellően felszerelt folyamodványok f. évi jul. 29-ig Illyés Bálint iskolabizottsági elnökhöz küldendők.

Kelt Kisujszálláson, 1877. jun. 10.

Az iskolabizottság.

Debreczen 1877. Nyomatott a város könyvnyomdájában.

Mellékelve van a Franklin-társulat hirlap- és könyv-árjegyzéke.